

NARKOTIKŲ KONTRABANDA – ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO DALIS

Jurgita Baltrūnienė,

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija,

Lietuva,

E. paštas baltruniene.jurgita@gmail.com

Anotacija. Šiuolaikiniame pasaulyje vis plačiau vystantis technologijoms ir sunkėjant organizuoto nusikalstamumo grupuočių nusikalstamų veikų padarymo metodams, būtina ieškoti veiksmingesnių būdų, užkertančių kelių grupuočių daromoms nusikalstamoms veikoms. Straipsnyje analizuojami probleminiai organizuoto nusikalstamumo grupuočių vykdomų nusikalstamų veikų atskleidimo aspektai, aptariamos prevencijos galimybės. Taip pat apžvelgiamos šiuo metu aktualiausios ir labiausiai paplitusios nusikalstamos veikos, organizuoto nusikalstamumo kontekste, t. y. straipsnyje analizuojama organizuoto nusikalstamumo problematika tiriant nusikaltimus, susijusius su narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimu. Straipsnyje taip pat pabrėžiamas šių nusikaltimų ypatingas latentiskumas ir daroma žala valstybei ir visuomenei.

Reikšminiai žodžiai: organizuotas nusikalstamumas; narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas; narkotikai.

Įvadas

Šiuolaikiniame pasaulyje sudėtingėjant kriminogeninei padėčiai vis daugiau dėmesio reikia skirti kovai su nusikalstamumu. Informacija visuomet buvo, yra ir bus vienas iš vertingiausių galios elementų pasaulyje. Todėl nenuostabu, kad kasdien tiek daug dėmesio, pajėgų ir resursų skiriama įvairaus pobūdžio informacijos paieškoms. Informacija, kuria disponuojame, yra kiekvieno darbo pagrindas,

ypač teisėsaugos institucijų veikloje. Kinų mąstytojas Sun Tzu veikale „Karo menas“ teigia: „<...> kad priešininkas neperprastų tavo užmačių, būtina visais įmanomais būdais rinkti apie jį duomenis, į pagalbą pasikviečiant žvalgus“⁴³⁶. Viena iš svarbiausių pasaulyje didėjančių problemų – organizuotas nusikalstamumas. Šių nusikalstamų veikų atskleidimas ir tyrimas yra viena iš prioritetinių veiklos sričių. Šiuolaikinis organizuotas nusikalstamumas sugeba greitai ir lanksčiai prisitaikyti prie kintančių socialinių, teisinių ar ekonominių sąlygų. Organizuoto nusikalstamumo grupių nariai išmano įstatymus ir jų spragas, dažnai jomis pasinaudoja ir taip tampa pavojingesni. Pasakytina ir tai, kad organizuoto nusikalstamumo grupių nariai tarpusavyje gerai sutaria įvairiose užsienio valstybėse, taip vieni iš kitų gauna gerą materialinį, techninį ar informacinį aprūpinimą. „Organizuotas nusikalstamumas primeta visuomenei savo vertybių sistemą, elgesio normas, stengiasi skverbtis ne tik į ekonomiką, bet ir politiką, nacionalinius santykius. Plečiasi organizuoto nusikalstamumo geografija, nuolat kinta jo kriminalinis kapitalas. Daugelis valstybių, ypač kuriose veikia stiprus organizuotas nusikalstamumas, turi savo nacionalinę baudžiamąją kovos su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu politiką.“⁴³⁷ Pabrėžtina, kad kyla didelio nusikalstamumo rizika, pvz., uostus, kuriuose savo įtaką siekia įtvirtinti organizuotos nusikalstamos grupės, užsiimančios prekyba narkotikais⁴³⁸. Kadangi organizuoto nusikalstamumo grupuotės tampa vis pavojingesnės, manytina, kad kova su šiuo neigiamu socialiniu-kriminaliniu reiškiniu tęsis ir toliau. Straipsnyje analizuojama organizuoto nusikalstamumo problemika tiriant nusikaltimus, susijusius su narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimu.

436 Sun Tzu. *Karo menas*. 2007, p. 20.

437 A. Gutauskas. Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. *Jurisprudencija*. 17(9), 2000, p. 41.

438 Bendras komunikatas Europos parlamentui, tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl kovos su korupcija: <https://www.infollex.lt/tp/default.aspx?id=1929&crd=1279373&q=7015131>

Organizuoto nusikalstamumo užuomazgos

Organizuotas nusikalstamumas yra viena opiausių šiuolaikinio pasaulio visuomenių problema. Kova su juo daugelyje išsivysčiusių valstybių yra viena iš prioritetinių teisėsaugos institucijų kryptių. Tačiau nepaisant to, kad kova su organizuotu nusikalstamumu yra prioritetinė kryptis, problemų, kylančių praktikoje, pasitaiko gana dažnai. Straipsnyje trumpai aptariama organizuoto nusikalstamumo raida, kad būtų galima suprasti, kokios priežastys lėmė jo atsiradimą, tačiau šia tema nebus plečiamasi, kadangi tai nėra esminis straipsnio tikslas.

Akcentuotina, kad Europoje nusikaltėlių bendradarbiavimas, jo formos nuolat keičiasi. Nusikaltėlių tinklai gali dalyvauti įvairioje nusikalstamoje veikloje, apimančioje prekybą narkotikais, organizuotus turtinius nusikaltimus, sukčiavimą, neteisėtą migrantų gabenimą ir prekybą žmonėmis⁴³⁹. Nelegalių narkotikų rinka, kurios mažmeninė vertė yra ne mažesnė kaip 30 mlrd. EUR per metus, tebėra didžiausia nusikalstama rinka ES ir pagrindinis nusikalstamų organizacijų pajamų šaltinis, taip pat grėsmė socialiniam stabilumui ir sveikatai⁴⁴⁰.

Lietuva nepriklausoma valstybe tapo palyginti neseniai, tačiau, galima sakyti, kad „paveldėjo“ iš buvusios imperijos gana stiprų organizuotą nusikalstamumą. „Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje pasireiškė dvidešimtojo amžiaus devintojo dešimtmečio viduryje. Pradėjus kurtis rinkos santykiams, imta kaupti pradinį kapitalą, dėl to savavališkai pasisavinta dalis valstybės turto, kuris neteisėtai perėjo į privatų sektorių. Pradėjo burtis ir organizuotos nusikalstamos gaujos, reketuojančios verslininkus savo kontroliuojamoje teritorijoje, reikalaujančios atiduoti skolas, tarpusavyje kariaujančios dėl įtakos sričių.“⁴⁴¹ Būtent tuo metu Lietuvoje ėmė smarkiai augti nusikalstamumas. „Paskelbus nepriklausomybę, nei

439 *European Union serious and organised crime threat assessment, a corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime*. Europol. 2021.

440 Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir tarybai dėl penktosios ES saugumo sąjungos strategijos įgyvendinimo pažangos ataskaitos: <https://www.infolex.lt/tp/default.aspx?id=1929&crd=1273895&q=7015131>

441 A. Dapšys. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo Lietuvoje pralaidos bei perspektyvos. *Teisės problemos*. 4(18), 1997.

įstatymų leidėjas, nei teisėsaugos pareigūnai nebuvo pasiruošę tokiems visuomenės gyvenimo pokyčiams. Nusikaltimų ir juos darančių asmenų sparčiai daugėjo, o valstybei ir visuomenei vis sunkiau buvo rasti veiksmingų priemonių ir būdų šiam procesui stabdyti.⁴⁴² Pripažįstama, kad Lietuva pasižymi puikia geografinė padėtimi, t. y. jūros kelias jungia Rytų ir Vakarų Europą, o tai stipriai veikia nusikalstamumo raidos tendencijas. Būtent Lietuvos geografinė padėtis padėjo formuotis naujam socialiniam reiškiniui – tarptautiniam nusikalstamumui. „Lietuvos geografinė padėtis yra palanki tarptautinei organizuotų nusikalstamų grupuočių veiklai. Lietuvoje susiduria civilinėje apyvartoje neteisėtai esančių prekių gabenimo maršrutai tiek Europos Sąjungos (toliau – ES) vidaus, tiek išorės kryptimis. Didelė dalis organizuotų nusikalstamų grupuočių veiklos perkeliama į užsienio valstybes.“⁴⁴³ Vyraujant įvairiems socialiniams reiškiniams, kintant geopolitinei situacijai Europoje, aktualia problema išlieka narkotinių medžiagų kontrabanda ir šias veikas vykdančios organizuotos nusikalstamos grupuotės. Europos Sąjunga susiduria su tokiais pagrindiniais nusikalstamumo pavojais kaip terorizmas, sunkūs nusikaltimai ir organizuotas nusikalstamumas, prekyba narkotikais⁴⁴⁴.

Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir kiek organizuotų nusikalstamų grupuočių būtų nuteista, organizuotas nusikalstamumas kaip reiškinys plito ir jį stabdyti buvo ir yra sudėtinga⁴⁴⁵. Beje, pabrėžtina ir tai, kad susirūpinimą dėl didėjančios grėsmės ES biudžetui kelia organizuotas nusikalstamumas, taip pat mafijos tipo organizacijos ir oligarchinės struktūros. Organizautos nusikalstamos grupės bando įsiskverbti į teisėtą ekonomiką ir daro administracinius pažeidimus

442 A. Gutauskas. *Organizuoto nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės patirtis skirtinguose Lietuvos regionuose*. 2008, p. 41.

443 Lietuvos kriminalinės policijos biuras, Europos policijos biuras – Europol (angl. EUROPOL): <https://lkpb.policija.lrv.lt/lt/tarptautinis-bendradarbiavimas/interpolas-europolas-sirene/europos-policijos-biuraseuropolas-angl-europol>

444 V. E. Kurapka, H. Malevski, S. Matulienė. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. 2016, p. 328.

445 V. Piesliakas. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos. *Jurisprudencija*. 13(5), 1999, p. 60-62.

kriminaliniais metodais, kurie yra žalingesni, juos iširti sunkiau ir imtis tinkamų priemonių⁴⁴⁶.

Išanalizavus organizuoto nusikalstamumo atsiradimą Lietuvoje ir „2021–2025 m. ES kovos su organizuotu nusikalstamumu strategiją“⁴⁴⁷ darytina išvada, kad šiuo metu išlieka aktuali organizuoto nusikalstamumo ir kovos su juo problema, kadangi jo mastai auga. Daugybė kriterijų rodo, kad „organizuotas tarptautinis nusikalstamumas yra viena didžiausių pasaulinių grėsmių šiuolaikinės visuomenės vystymuisi. Organizuotos nusikalstamos grupės yra labai mobilios ir daugeliu atvejų veikia tarptautiniu mastu, todėl šalys negali veiksmingai su jomis kovoti dirbdamos vienos. Tarpvalstybinis organizuoto nusikalstamumo pobūdis reiškia, kad glaudžiai bendradarbiauti turi ne tik atitinkamos tarnybos ir institucijos, bet ir jų kolegos užsienyje – tiek Europos Sąjungoje, tiek tarptautinėse agentūrose“⁴⁴⁸. Toliau straipsnyje analizuojama organizuoto nusikalstamumo samprata, reikšmė ir pagrindiniai požymiai, pristatomos pagrindinės ir pavojingiausios, taip pat šiuo metu aktualiausios organizuotų nusikalstamų grupuočių veiklos kryptys.

Nusikaltimai, susiję su narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu

Organizuotas nusikalstamumas naudojami naujausiais skaitmeninio amžiaus laimėjimais, paprastai išnaudoja skurdžiausius gyventojus ir, skleisdamas baimę, verčia juos daryti nusikaltimus. Reikia sutikti su A. Gutausku, kuris teigia, kad

446 2023 m. sausio 19 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugos. Kova su sukčiavimu. Metinė 2021 m. ataskaita (2022/2152(INI)): <https://www.infolex.lt/teise/default.aspx?id=1929&crd=1281874&q=7015124>

447 Plačiau žr.: Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „2021–2025 m. ES kovos su organizuotu nusikalstamumu strategija“ (COM(2021) 170 final): <https://www.infolex.lt/teise/default.aspx?id=1929&crd=1258018&q=7015125>

448 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „2021–2025 m. ES kovos su organizuotu nusikalstamumu strategija“ (COM(2021) 170 final): <https://www.infolex.lt/teise/default.aspx?id=1929&crd=1258018&q=7015125>

„pastaruoju metu narkotikai pripažįstami viena iš grėsmių nacionaliniam saugumui, kadangi neteisėta prekyba narkotikais griaunančiai veikia valstybių ekonominę ir politinę sferas, daro poveikį žmonių fizinei ir psichinei būklei, sunaikina žmogų kaip asmenybę, kelia pavojų genofondui, prastėja dvasinis ir kūrybinis visuomenės potencialas, ji daro poveikį ir kitoms visuomenės bei valstybės gyvavimo sritims. Narkomanija – galingas kriminogeninis veiksnys, skatinantis įvairių rūšių nusikaltimų, tarp jų ir organizuoto nusikalstamumo, augimą, kuris tampa vis grėsmingesnis, įgauna transnacionalinį pobūdį ir yra tiesiogiai susijęs su iš šio verslo įgytų pinigų ir turto legalizavimu, narkotikų kontrabanda, korupciniais nusikaltimais ir tarptautiniu terorizmu“⁴⁴⁹.

Sunkių formų ir organizuotas nusikalstamumas yra viena didžiausių pasaulinių grėsmių šiuolaikinės visuomenės vystymuisi. Kova su organizuotu nusikalstamumu niekada nebuvo tokia sudėtinga kaip šiuo metu. Nusikaltėlių metodai tampa vis pažangesni, specializuoti, slepiami ir užmaskuojami kaip įvairi kita veikla. Tai leidžia manyti, kad, nemažėjant narkotinių medžiagų paklausai, jų neteisėtas gabenimas išlieka aktualia ir globalia problema. Šiai neteisėtai veiklai įtakos turi toli pažengusios komunikacijos ir informacinės technologijos, nusikalstamų susivienijimų įsitvirtinimas rinkose ir jų tarpusavio bendradarbiavimas, kiti veiksniai, skatinantys narkotinių medžiagų platinimą įvairiais būdais, taip pat ir gabenimą į kitas šalis. Remiantis Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro pateikta informacija, narkotinės medžiagos vis dar yra pagrindinis pajamų šaltinis nusikalstamoms grupuotėms, tačiau pabrėžtinas verslo modelio pokytis, t. y. nusikalstamos grupuotės naudoja vis naujas ryšių technologijas, užšifruotus tinklus, kurie padeda atsiriboti nuo tradicinės vadovavimo hierarchijos, be to, per tuos pačius kanalus organizuoja narkotikų prekybą ir gabenimą⁴⁵⁰. Akcen-

449 A. Gutasas. Nusikalstamų veikų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kvalifikavimo ypatumai teismų praktikoje. *Jurisprudencija*. 20(2), 2013, p. 775-786.

450 *Drug Trafficking*. United Nations Office on Drugs and Crime: <https://www.unodc.org/e4j/zh/organized-crime/module-3/key-issues/drug-trafficking.html>

tuota, kad kriminalistikos mokslas yra labai svarbus tiriant nusikalstamas veikas, įtraukiant ir neteisėtą narkotinių medžiagų gabenimą, taip pat organizuoto nusikalstamumo tinklus, organizuojančius šias veikas. Gebėjimas tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą yra tik vienas iš svarbių veiksnių norint tinkamai iširti nusikalstamas veikas, tačiau to nepakanka. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, susiduriantis su šiomis sudėtingomis nusikalstamomis veikomis ir jų tyrimu, privalo susipažinti ir su jų kriminalistine charakteristika, jos elementais ir požymiais. Kol nebuvo suformuluotas kriminalistikos mokslo terminas „nusikaltimų kriminalistinė charakteristika“, buvo minimi atskiri elementai: nusikaltimo situacijos, nusikaltimo darymo dalykas ir kiti. H. Grosas, kaip vienas iš kriminalistikos pradininkų, savo veikale „Teismo tardytojo vadovas kaip kriminalistikos sistema“ apibūdino įvairius nusikaltėlių veiksmus, maskavimosi būdus⁴⁵¹. Tuo metu kriminalistinė charakteristika nebuvo išskiriama kaip atskira kriminalistikos mokslo dalis, tačiau jos užuomazgos egzistavo jau nuo XIX a. pabaigos.

Pasak S. Matulienės, vyksta aktyvios diskusijos dėl šios mokslo srities sąvokos, mokslininkai savaip supranta ir interpretuoja kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos sąvoką⁴⁵². Mokslininkai skirtingai formuluoja šią sąvoką, bet visi jie išreiškia panašų požiūrį į esminius kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos elementus. E. Latauskienė nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, sąvoką apibrėžia kaip apibendrintų ir koreliacinių ryšių susijusių kriminalistiniai reikšmingų duomenų apie įvairius šios rūšies nusikaltimų tipinius požymius ir aplinkybes, visumą⁴⁵³. S. Matulienė siūlo kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką vadinti visuma kriminalistiškai svarbių nusikaltimo požymių,

451 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 9.

452 S. Matulienė. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 17: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16097/Matuliene_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y

453 V. E. Kurapka ir kt. *Kriminalistika: taktika ir metodika*. 2013, p. 538: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16914/9789955195238.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

išryškinančių nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus⁴⁵⁴. S. Matulienės pasiūlyta sąvoka yra išsami, tačiau E. Latauskienės sąvoka yra taip pat taikytina, ypač tiriant nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis medžiagomis.

Vyraujant įvairioms mokslininkų pozicijoms dėl šios sąvokos, dėl jos išaiškinimo egzistuoja kryptingas požiūris. Minėti moksliniai teiginiai pagrindžia, kad kriminalistinė nusikaltimų charakteristika padeda įgyvendinti nusikaltimo tyrimo tikslus, o šio kriminalistikos instituto esmė – sisteminis disponavimas kriminalistine informacija apie nusikaltimus. Nusikaltimai yra įvairūs, nuolat kinta ir nors dėl šio instituto aspektų iki šių dienų nėra bendro mokslininkų sutarimo, pabrėžtina, kad ši sudėtinga kriminalistikos mokslo sritis yra svarbi tiriant nusikaltimus, ypač sunkius nusikaltimus, tokius kaip narkotikų kontrabanda, nes tai išplečia kriminalistinių rekomendacijų naudojimo galimybes tiriant šias nusikalstamas veikas⁴⁵⁵.

Akcentuotina, kad egzistuoja tam tikras kriminalistinės charakteristikos struktūrizavimas, tam tikra hierarchija. S. Kuklianskis, S. Matulienė ir kiti, nagrinėdami šį kriminalistikos institutą, visą kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką suskirsto lygmenimis. Šie lygmenys sudaro kriminalistinės charakteristikos hierarchiją, kurioje kiekvienas jos lygmuo turi atitinkamą vietą, tarpusavio ryšius ir reikšmę visoje kriminalistinėje nusikaltimų charakteristikoje⁴⁵⁶.

Ilgainiui kintant nusikaltimų tendencijoms, atsiranda poreikis modernizuoti, atnaujinti tam tikrus struktūrinius kriminalistinės charakteristikos elementus.

454 S. Matulienė. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 21:https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16097/Matuliene_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y

455 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p.11.

456 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p.12.

E. Latauskienė kriminalistinę nusikaltimų charakteristiką suskirstė į keturis pagrindinius lygmenis: pirmasis – tai kriminalistinė nusikaltimų charakteristika kaip abstrakti mokslinė kategorija, antrasis – kaip bendroji kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, atskleidžianti nusikaltimų grupių ir rūšių charakteristikas, trečiasis – kriminalistinė konkretaus nusikaltimo informacija, ir ketvirtasis – kaip atskira nusikaltimo elementų kriminalistinė charakteristika. Pirmajame lygmenyje įtvirtinta kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos mokslinė ir metodologinė koncepcija, sudaranti galimybes sėkmingai išnaudoti tobulėjančias technologijas ir pažangią ikiteisminio tyrimo praktiką siekiant sukurti atskirų nusikaltimų rūšių ir grupių kriminalistines charakteristikas. Į antrą lygmenį įeina bendra kriminalistinė nusikaltimų charakteristika, atskleidžianti bendras nusikaltimų grupių ir rūšių kriminalistines charakteristikas. Verta paminėti, kad nusikalstamas veikas jungia ne tik bendri nusikaltimo objekto ypatumai. Egzistuoja daugybė juos skiriančių požymių. Šio lygmens tikslas – nustatyti tipinius, ypatingus ir vienetinius kriminalistinius duomenis, apibūdinančius nusikaltimų grupę ar jų ryšį. Trečiąjį kriminalistinės charakteristikos lygmenį sudaro tipiniai konkrečių nusikaltimų duomenys, tarpusavyje sudarydami jų kriminalistinių savybių visumą. Ketvirtąjį lygmenį sudaro reikšmingų duomenų visuma, tai sudaro galimybes nuodugniau ir išsamiau nagrinėti atskirus nusikaltimo mechanizmo komponentus, tokius kaip asmuo, nusikaltimo pėdsakai, įrankiai, priemonės ir būdai ir kt. Būtina paminėti ir tai, kad nusikaltimo mechanizmo elementai yra dėsningi ir nulemia vienas kitą, tai yra reikšmingiausia nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos savybė – kad vieno nusikaltimo mechanizmo elementų savybių raiška sudaro prielaidas ieškoti kitų dėsningų elementų požymių⁴⁵⁷. Kriminalistinės charakteristikos elementai yra suskirstyti į lygmenis, kurie vienas nuo kito yra priklausomi.

457 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 12-13.

Mokslininkų nuomone, kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos pamatas egzistuoja ne vien tik nusikalstamos veikos sudėtyje. Esant nusikaltimo sudėčiai ir jos elementams galima teigti, kad kyla baudžiamoji atsakomybė asmeniui už atitinkamas nusikalstamas veikas, tačiau aktualu apibrėžti ir svarbiausius kriminalistinės charakteristikos elementus, kadangi jie taip pat pasireiškia kiekvienoje nusikalstamoje veikoje ir gali būti pritaikyti nustatant nusikaltimo sudėtį bei efektyviai ištiriant nusikalstamas veikas. Šiuo atveju pasakytina, kad visi minėti nagrinėjamos nusikalstamos veikos kriminalistinės charakteristikos elementai yra susieti glaudžiais tarpusavio priklausomybės (koreliaciniais) ryšiais.

Suprantama, kad norint aptarti pirmąjį kriminalistinės narkotinių ir psichotropinių medžiagų charakteristikos elementą, aktualu apžvelgti pačias narkotines ir psichotropines medžiagas ir jų charakteristiką. „Merriam-Webster“ žodyne narkotikai yra apibūdinami kaip medžiagos, naudojamos kaip vaistas, dažnai kaip nelegali medžiaga, sukianti pripratimą, priklausomybę⁴⁵⁸. Tiriant narkotikų kontrabandą susiduriama su įvairiomis narkotinėmis medžiagomis, su įvairiais jų kiekiais. Nuo to tiesiogiai priklauso ir šių nusikalstamų veikų kvalifikacija. Tai yra pagrindinė ikiteisminio tyrimo įrodomoji informacija, atskleidžiama pirminiuose ikiteisminio tyrimo etapuose, todėl jų ypatumai priskirtini pirmajam nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementui⁴⁵⁹.

Antrasis aktualus narkotinių medžiagų kontrabandos kriminalistinės charakteristikos elementas – nusikaltimo situacija, kuriuo atskleidžiama nusikaltimo esmė. Pasak S. Matulienės, situacija yra suvokiama kaip aplinkybių visuma ir kaip padėtis, tarp kurių yra tam tikri priežastiniai laiko, erdvės ir kitokie ryšiai⁴⁶⁰.

458 Drug Definition & Meaning. Merriam-Webster dictionary: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/drug>

459 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 27.

460 S. Matulienė. *Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 133: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16097/Matuliene_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y

E. Latauskienė nusikalstamos veikos situaciją apibūdina kaip kriminalistinės charakteristikos struktūrinį elementą, atspindintį nusikalstamų veiksmų vietos ir laiko veiksnius, įtraukiant nusikalstamos veikos vietą ir laiką, fizinę, materialinę, kriminogeninę būklę, kuri nulemia nusikaltimų daugiaepizodį egzistavimą⁴⁶¹. Galima teigti, kad nusikaltimų situacija sudaro visumą nusikaltimo aplinkybių ir įvairių veiksmų, kurie yra dėsningi tam tikroms nusikalstamoms veikoms. Tačiau tiriant įvairių kategorijų bylas situacijos skiriasi, nes nusikalsta įvairūs asmenys, įvairiais būdais, įvairiomis paskatomis, todėl kiekvieno nusikaltimo padarymo aplinkybės gali skirtis. Tai pasakytina ir apie nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikų kontrabanda, nes, kaip minėta, tiek situacijos, tiek aplinkybių spektras gali būti įvairūs. Šią nusikalstamą veiką gali vykdyti tiek pavieniai asmenys, tiek organizuotos grupuotės. Teigtina, kad minėtos nusikalstamos veikos pasižymi didele konspiracija, organizuotumu, veiksmų derinimu ir jų koordinavimu. Galima paminėti pavyzdį kaip organizuota grupė laikosi konspiracijos, kad išvengtų teisės saugos:

„Nusikaltimo bendrininkai laikėsi konspiracijos – V. K. nurodyti asmenys, su kuriais U. V. Ispanijoje susitiko ir iš kurių įgijo labai didelį kiekį narkotinių medžiagų, po narkotinių medžiagų perdavimo ir pakrovimo į U. V. vairuojamą vilkiką davė U. V. naują telefono aparatą su nauja SIM kortele kitam reišiui, U. V. sunaikino senąjį telefoną, kuriuo Ispanijoje kontaktavo su aptariamais asmenimis.“⁴⁶²

V. Shepitko nuomone, organizuotos grupuotės ir jų daromos nusikalstamos veikos kelia didelį pavojų valstybių saugumui ir stabilumui. Europos Sąjungoje egzistuoja įvairios nusikalstamos grupuotės, kurių veikloje dalyvaujantys nariai yra iš įvairių valstybių. Taip pat minėtas mokslininkas išskiria, kad organizuotos

461 V. E. Kurapka ir kt. *Kriminalistika: taktika ir metodika*. 2013, p. 540: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16914/9789955195238.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

462 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-179-719/2022.

grupės nariai pasižymi komunikavimu tarpusavyje, grupės elgesio dėsningumais grupuotėje, t. y. jie tarpusavyje nuolat bendrauja, dažnai yra susieti giminystės ryšiais, jų elgesys kryptingas, vyrauja griežta organizuotų grupuočių struktūra, bendravimo ypatumai, drausmė ir kt.⁴⁶³.

Nusikalstamą veiką vykdančios organizuotos grupuotės siekia neteisėtai gauti žymiai didesnius narkotinių medžiagų kiekius, pasipelnymo tikslu juos realizuoti Lietuvos nelegalioje rinkoje ar gauti į kitas šalis. Daugumoje atvejų organizuotos grupuotės ir jų vykdomas neteisėtas narkotikų gabenimas išsiskiria aukštesniu organizuotumu, konspiracijos lygiu. Grupuočių nariai naudoja įvairias užšifruotas, naujausias anoniminės komunikacijos priemones, šių medžiagų neteisėtam gabenimui nusikaltėliai naudoja įvairiose transporto priemonėse specialiai tam įrengtas slėptuves, realizavimui, platinimui pasitelkia žemesnio rango platintojų tinklą.

Trečiasis, taip pat aktualus kriminalistinės charakteristikos elementas, – nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, pėdsakų susidarymo ir darymo būdų ypatumai. Kriminalistikos moksle nusikaltimo darymo būdas ir jo pagrindu susidarę pėdsakai akcentuojami kaip pagrindinis nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementas. Nusikaltimo darymo būdą įvairiapusiškai nulemia ir kiti nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementai⁴⁶⁴.

V. Shepitko atskleidžia, kad nusikaltimo padarymo būdas yra nusikaltimo pasirošimo, padarymo ir slėpimo etapų sistema, kuriuos nustato subjektyvieji ir objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai⁴⁶⁵. E. Latauskienė išskiria, kad atskiras nusikalstamas veiksmas su narkotinėmis medžiagomis yra apibūdinamas kaip

463 V. Shepitko. *Introduction to criminalistics*. 2021, p. 147.

464 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 47.

465 V. Shepitko, H. Malevski at al. *Textbook of criminalistics*. 2016, p. 269.

savarankiškas nusikaltimo darymo būdas⁴⁶⁶.

Apžvelgiant nusikaltimų, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrabanda būdus, pabrėžtini E. Latauskienės išskirti narkotinių medžiagų gabenimo būdai. Praktiškai visos narkotinės ir psichotropinės medžiagos į Lietuvą kontrabanda yra atgabenamos iš įvairių užsienio šalių, įvairiais būdais ir priemonėmis. Teismų praktikoje pastebima, kad narkotinės medžiagos dažnai yra gabenamos lengvuju transportu, įvairiose specialiai tam įrengtose slėptuvėse. Priklausomai nuo automobilio tipo, yra įvairių ertmių, lengvai prieinamų vietų tiek automobilio salone, tiek po juo, kur dažniausiai slepiamos narkotinės medžiagos.

„Po ko M. R., vykdydamas nusikaltimo organizatoriaus A. I. nurodymus, 2009-09-16 įregistravo savo vardu automobilį Hyundai Getz“ v. n. (duomenys neskelbtini), šiuo automobiliu 2009 m. spalio 7–12 d. nuvyko į Olandiją, kur teismo įrodymų tyrimo metu nenustatytomis aplinkybėmis įgijo labai didelį kiekį – 8058,12 g narkotinės medžiagos – kanapių ir jų dalių, supakuotų į dvidešimt šešis paketus, juos paslėpė automobilyje „Hyundai Getz“ v. n. (duomenys neskelbtini) specialiai įrengtose slėptuvėse – daiktų dėtuvės skyriuje – oro pagalvės vietoje bei už priekinio valdymo skydelio esančioje ertmėje.“

Iš minėtos bylos matyti, kad transporto priemonėse yra specifinių vietų, kuriose galima įrengti slėptuves, todėl automobilis naudojamas kaip nusikaltimo padarymo priemonė, kuria nusikaltėliai gali gabenti didelius kiekius narkotinių medžiagų į Lietuvą. Tiriant šio pobūdžio nusikalstamas veikas svarbu žinoti apie nusikaltimo padarymo būdus ir priemones, todėl ikiteisminio tyrimo pareigūnui privalu turėti pakankamų praktinių ir teorinių žinių apie juos.

Ketvirtasis nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, kriminalistinės charakteristikos elementas – asmenų, užsiimančių šia nusikalstama veika, kriminalistiniai bruožai. Tiriant nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių

466 V. E. Kurapka ir kt. *Kriminalistika: taktika ir metodika*. 2013, p. 541.

medžiagų kontrabanda, aktualu identifikuoti asmenis, vykdančius šias nusikalstamas veikas. E. Latauskienės teigimu, nusikaltėlio asmenybę apibūdina įvairūs bruožai, pavyzdžiui, įgimti, t. y. jausmai, fiziologiniai defektai, ir įgyti, t. y. žinios, įpročiai, jo elgesys praeityje, aktyvūs ir pasyvūs veiksmai iki nusikaltimo. Asmuo, vykdamas nusikalstamas veikas, tokias kaip narkotikų kontrabanda, disponuoja tam tikromis savybėmis, gebėjimais. Šių savybių, bruožų visuma suprantama kaip svarus kriminalistinės informacijos šaltinis⁴⁶⁷.

Egzistuoja įvairios asmenų grupės, darančios nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Išskirtini penki asmenų tipai: asmenys, organizuojantys narkotinių medžiagų prekybą ir gamybą; asmenys, vykdamas narkotinių medžiagų prekybą; asmenys, užsiimantys narkotinių medžiagų gamyba; asmenys, vykdamas narkotinių medžiagų gamybą ir jas vartojantys, taip pat asmenys, vartojantys narkotines medžiagas. Tarp šių asmenų grupių pastebima hierarchija⁴⁶⁸. Iš to galima spręsti, kad nusikalstamą veiką organizuoja autoritetai, nusikalstamų grupuočių lyderiai, finansuojantys narkotikų apyvartą ir kontrabandą, ją kruopščiai planuojantys ir maskuojantys. Iš asmens savybių galima susidaryti bendrą vaizdą apie asmenis, darančius nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Nusikalstamos veikos vykdytojais ir padėjėjais priklauso žemesnei nusikaltėlių kategorijai, todėl vykdo organizatoriaus nurodymus.

Buvo minėta, kad neteisėtu narkotinių medžiagų gabenimu per Lietuvos Respublikos valstybės sieną užsiimantys nusikalstamo pasaulio atstovai savo veikloje neatsilieka nuo informacinių technologijų pažangos, organizuodami ir realizuodami nusikalstamas veikas naudoja pažangias susisiekimo priemones. Tobulėjant,

467 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 79.

468 E. Latauskienė. *Nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, ikiteisminio tyrimo metodikų koncepcija: teorinis modelis ir kriminalistinės galimybės*. Daktaro disertacija. Lietuvos teisės universitetas. 2004, p. 81.

modernėjant šios kategorijos nusikalstamų veikų darymo būdams, atitinkamai modernizuojami, tobulinami ir optimizuojami šių nusikalstamų veikų atskleidimo bei tyrimo būdai ir metodai. Paminėtina, kad 2012 m. rugsėjo 27 d. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro, Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro ir Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus įsakymu buvo patvirtintos integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos (toliau darbe – IBPS) nuostatos. Nuostatų 6 dalyje numatytas IBPS tikslas – vykdyti baudžiamojo proceso duomenų apskaitą ikiteisminio tyrimo įstaigoms, prokuratūroms ir teismams, informacinių technologijų priemonėmis rinkti, kaupti, apdoroti, sisteminti, saugoti ir naudoti baudžiamojo proceso veiksmų ir procedūrų duomenis. Naujai įdiegta sistema tvarkoma Lietuvos Respublikos įstatymų ir poįstatyminių aktų, rekomendacijų pagrindu ir sėkmingai naudojama Lietuvos teisės saugos institucijų veikloje. Jos pagrindu vyksta duomenų mainai tarp IBPS naudotojų ir įvairių informacinių sistemų registru⁴⁶⁹. Įvairių duomenų (daktiloskopinių, DNR ir kt.) registru duomenys ženkliai palengvino ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą tiriant nusikalstamas veikas, sutrumpino ikiteisminio tyrimo trukmę, pagreitino informacijos perdavimą ikiteisminį tyrimą organizuojančiam prokurorui. Sistemoje kaupiami duomenys padeda greičiau išaiškinti nusikalstamas veikas, nustatyti jas padariusius asmenis ar jų grupes. Integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema palyginti naujas reiškinys, todėl manytina, kad bus tobulinama atsižvelgiant į jos naudotojų poreikius ir pastabas.

Išskirti kriminalistinės charakteristikos elementai iš pažiūros atitinka nusikalstamos veikos sudėties elementus: nusikalstamos veikos objektas, subjektas, objektyvieji ir subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai. Tačiau jie nėra tapatūs, nes nusikalstamos veikos kriminalistinės charakteristikos elementai turi daug platesnę reikšmę ir įtaką tiriant nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, kriminalistiškai

469 Dėl integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos nuostatų patvirtinimo. 2012 m. rugsėjo 27 d. Nr. 1V-702/I-294/6P-101-(1.1). TAR, 2018, Nr. 2018-21712: <https://www.infolex.lt/ta/160178>

svarbūs duomenys apie nusikalstamos veikos padarymo būdą, kad narkotinių medžiagų kontrabandą paprastai padaro asmenys, veikdami organizuotoje grupėje, o sulaikomas vienas asmuo, neteisėtai gabenantis narkotines medžiagas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Šis nusikalstamą veiką charakterizuojantis elementas nukreipia tyrėją ieškoti galimų nusikalstamos veikos bendrininkų – organizatoriaus, padėjėjo ir kitų, nes, remiantis šios nusikalstamos veikos kriminalistinės charakteristikos duomenimis, pervežėjais dažniausiai būna žemiausią vietą nusikaltėlių hierarchijoje užimantys asmenys. Nusikaltimo organizatorius, kuris organizuoja, planuoja nusikaltimą ir jo padarymo būdą, finansuoja narkotinių medžiagų igijimą, koordinuoja jo dalyvių veiksmus, dažniausiai lieka nuošalyje. Todėl tyrimu siekiama nustatyti pervežėjo ryšius, identifikuoti organizatorių ir kitus nusikaltimo bendrininkus. Šiai nusikalstamai veikai būdingas kriminalistinės charakteristikos bruožas, kad narkotinės medžiagos slepiamos transporto priemonėje tam specialiai įrengtose slėptuvėse arba tarp pervežamų prekių. Šis kriminalistinės charakteristikos elementas svarbus pasienio tarnybos pareigūnams tikrinant į Lietuvos Respublikos teritoriją įvažiuojančias transporto priemones, ieškant jose slėptuvių. Jei narkotinės medžiagos paslėptos krovinyje, tyrėjas nustato krovinį užsakiusią įmonę, tikrina pervežimo dokumentų teisėtumą, kadangi, remiantis šio nusikaltimo kriminalistine charakteristika, narkotinių medžiagų pervežimui dažnai naudojami suklastoti dokumentai.

Išvados

Organizuoto nusikalstamumo terpėje Europoje nusikaltėlių bendradarbiavimas nuolat keičiasi. Nusikaltėlių tinklai gali dalyvauti įvairioje nusikalstamoje veikloje, apimančioje prekybą narkotikais, organizuotus turtinius nusikaltimus, sukčiavimą ir kitus nusikaltimus. Narkotinių medžiagų kontrabandą apibūdinantis, ją iš kitų nusikalstamų veikų išskiriantys kriminalistiškai svarbūs duomenys apie nusikaltimo padarymo būdą, dalyką, pėdsakus ir kiti reikšmingi duomenys.

Siekama sudaryti sąlygas teisėsaugos institucijoms veiksmingiau automatiškai keistis konkrečių sričių duomenimis, pavyzdžiui, DNR, daktiloskopinių ir transporto priemonių registracijos duomenimis, ir įtraukiamos informacijos apie teisumą ir veido atvaizdų kategorijos. IBPS duomenų registre sukaupti duomenys padeda greitai identifikuoti nusikalstamas veikas padariusius asmenis, nustatyti galimus nusikaltimo bendrininkus, įvertinti jų vaidmenį nusikalstamoje veikoje. Visapusiškai iširti nusikalstamą veiką ir jos padarymo aplinkybių vien baudžiamojo proceso normomis, nepritaikant kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos duomenų, neįmanoma.

DRUG SMUGGLING – PART OF ORGANISED CRIME

Jurgita Baltrūnienė

Summary

In today's world, the increasing development of technology and the increasing complexity of the methods used by organized criminal groups to commit their criminal acts force us to find more effective ways of preventing and investigating said phenomenon. This article aims to analyze the problematic aspects of detecting criminal acts committed by organized criminal groups and discusses the possibilities of their prevention. The article reviews the most relevant and common criminal offences in the context of organized crime: crimes related to the distribution of drugs or psychotropic substances. The author also highlights the particular latency of these crimes and the damage they cause to the state and society.

Keywords: organized crime; distribution of narcotic or psychotropic substances; drugs.

QUO VADIS, KRIMINALISTIKA?
QUO VADIS, CRIMINALISTICS?

Liber Amicorum

Profesoriui

Henryk Malewski

Kolektyvinė monografija

Mykolas Romeris
universitetas

Vilnius, 2023

Moksliniai redaktoriai ir sudarytojai • Scientific editors and compilers

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Mykolo Romerio universitetas)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Vilniaus universitetas)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Mykolo Romerio universitetas)

Recenzavo • Reviewers

Dr. Kateryna Latysh (Vilniaus Universitetas)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuvos teismo ekspertizės centro direktorius)

Leidinio mokslo taryba • The scientific council of the publication

Prof. dr. Rolf Ackermann (Vokietija – Germany)

Doc. dr. Bakhtiyar Alijev (Azerbaidžanas – Azerbaijan)

Prof. dr. Marek Fryštak (Čekija – Czechia)

Prof. habil. dr. Mieczysław Goc (Lenkija – Poland)

Doc. dr. Andrej Gorbatkov (Lietuva – Lithuania)

Doc. dr. Gabrielė Juodkaitė-Granskienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Vaclav Krajník (Slovakija – Slovakia)

Prof. dr. Snieguolė Matulienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Josef Metenko (Slovakija – Slovakia)

Dr. Giedrius Mozūraitis (Lietuva – Lithuania)

Prof. dr. Žaneta Navickienė (Lietuva – Lithuania)

Prof. habil. dr. Ella Simakova-Yefremian (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Valery Shepitko (Ukraina – Ukraine)

Prof. habil. dr. Tadeusz Tomaszewski (Lenkija – Poland)

Aprobuota • Approved

Rekomenduota naudoti studijų procese Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos Tarybos 2023 m. rugsėjo 28 d. nutarimu Nr. 1VS-10.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke.

ISBN 978-609-488-071-1 (Elektroninis)

ISBN 978-609-488-072-8 (Spausdintinis)

© Mykolo Romerio universitetas, 2023

© Autorių kolektyvas, 2023